Warszawa, 22 lutego 2019 r.

dr hab. Bartosz Jakubczak

Dziedzina: *sztuki muzyczne*

Dyscyplina artystyczna: *instrumentalistyka*

Adres: Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina

ul. Okólnik 2, 00-368 Warszawa

Tel. +48 22 827 72 41

e-mail: bjakubczak@wp.pl

Recenzja pracy doktorskiej mgr. Macieja Zakrzewskiego

Tradycja i nowoczesność w twórczości organowej Naji Hakima. Problemy wykonawcze wybranych utworów

sporządzona na zlecenie Rady Wydziału Instrumentalnego

Akademii Muzycznej im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku

w związku z przewodem na stopień doktora sztuk muzycznych w dyscyplinie artystycznej *instrumentalistyka*, specjalność – *gra na organach*

wszczętym uchwałą nr 11/2017-2018 z dn. 11.09.2017 r.

na podstawie art. 11 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, tekst jednolity (Dz. U. Nr 65, poz. 595 ze zmianami Dz. U. nr 164, poz. 1365 z dnia 17.08.2005 r.) oraz §1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 15 stycznia 2004 r. w sprawie szczegółowego trybu przeprowadzania czynności w przewodach doktorskim i habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora, tekst jednolity (Dz. U. nr 15, poz. 128, ze zmianami Dz. U. nr 252 poz. 2124 z dnia 15.12.2005 r.)

W świetle w/wym. ustawy Rada Wydziału, o której mowa, podjęła prawomocną uchwałę o wszczęciu przewodu na stopień doktora w dziedzinie sztuk muzycznych w dyscyplinie artystycznej *instrumentalistyka*, specjalność – *gra na organach*, dla mgr. Macieja Zakrzewskiego. Do nadesłanego przez Dziekana Wydziału Instrumentalnego, prof. dr hab. Elżbietą Rosińską, pisma sygnowanego datą 20.12.2018 r. informującego o wyznaczeniu mnie recenzentem w/wym. pracy doktorskiej została dołączona następująca dokumentacja:

1. Wyciąg z protokołu posiedzenia Rady Wydziału Instrumentalnego Akademii Muzycznej w Gdańsku z dn. 11.09.2017 r. wraz z uchwałą nr 11/2017-2018 informującą o wszczęciu przewodu doktorskiego mgr. Macieja Zakrzewskiego i powołaniu promotora w osobie dr hab. Hanny Dys.

2. Wyciąg z protokołu posiedzenia Rady Wydziału Instrumentalnego Akademii Muzycznej w Gdańsku z dn. 17.12.2018 r. wraz z uchwałą nr 31/2018-2019 informującą o wyznaczeniu recenzentów w w/wym. przewodzie.

3. Listy członków Rady Wydziału Instrumentalnego Akademii Muzycznej w Gdańsku z podpisami osób obecnych oraz listy osób zaliczanych do minimum kadrowego w odpowiedniej dziedzinie i dyscyplinie – dokumenty datowane odpowiednio do podejmowanych uchwał Rady.

4. Dokumentacja przewodowa i praca doktorska mgr. Macieja Zakrzewskiego.

Podstawowe dane o Kandydacie

Pan mgr Maciej Zakrzewski urodził się 15 października 1988 roku w Myślenicach. W wieku 6 lat rozpoczął naukę gry na fortepianie. Następnie kontynuował edukację muzyczną w Zespole Szkół Muzycznych im. Mieczysława Karłowicza w Krakowie w klasie mgr. Łukasza Matei. W 2012 roku ukończył z wyróżnieniem studia magisterskie w Akademii Muzycznej im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku, w klasie organów prof. dra hab. Romana Peruckiego i dr hab. Hanny Dys. Jest laureatem I miejsca na VII Międzynarodowym Konkursie Muzyki Organowej im. J. P. Sweelincka w Gdańsku (2009 r.), IV miejsca na konkursie „Premio Elvira di Renna" w Pontecagnano-Faiano we Włoszech (2008 r.). W 2010 r. otrzymał „Złoty Laur Młodego Organisty" na XXXIII Międzynarodowym Festiwalu Muzyki Organowej i Kameralnej w Giżycku. Brał udział w kursach mistrzowskich prowadzonych m.in. przez P. van Dijka, O. Latry'ego, H. Deutscha, W. Zerera, L. Ghielmiego, P. Pincemaille'a, T. A. Nowaka, T. Escaicha. Jako solista i kameralista wielokrotnie występował w Sali Polskiej Filharmonii Bałtyckiej w Gdańsku oraz na wielu znaczących festiwalach muzyki organowej w Polsce. Jego repertuar obejmuje literaturę organową począwszy od II poł. XVI wieku aż po czasy współczesne. Koncertował również w Niemczech, Łotwie, Szwecji, Irlandii. Był nominowany do nagrody miasta Gdańska „Młodzi Twórcy Kultury", a także do nagrody „Gryfa Pomorskiego" w kategorii „Pomorska Nadzieja Artystyczna". Dokonał nagrań siedmiu CD. Prowadził klasę organów w Ogólnokształcącej Szkole Muzycznej im. Feliksa Nowowiejskiego w Gdańsku. Obecnie pracuje na stanowisku asystenta klasy organów w gdańskiej Akademii Muzycznej.

Ocena pracy doktorskiej

Praca doktorska mgr. Macieja Zakrzewskiego pod tytułem *Tradycja i nowoczesność w twórczości organowej Naji Hakima. Problemy wykonawcze wybranych utworów* składa się z dzieła artystycznego zarejestrowanego na nośniku elektronicznym (płyta CD) wraz z jego opisem.

Ocena dzieła artystycznego:

Doktorant nagrał utwory organowe Naji Hakima w następującej kolejności:

- *Ouverture Libanaise* (2001)
- *The Last Judgement* (1999)
- *Noël nouvelet* (2015)
- *Te Deum* (1997)
- *Esquisses Grégoriennes* (2006):

1. *Nos autem*
2. *Ave maris stella*
3. *Pater noster*
4. *Ave verum*
5. *O filii et filiae*

Nagranie zrealizowano w dniach 11.12.2016 r. oraz 22.03.2018 r. w kościele pw. Św. Brygidy w Gdańsku na 47-głosowych organach firmy Janusza i Zygmunta Kamińskich. Realizacja nagrania: Jakub Garbacz.

Dzieło artystyczne rozpoczyna kompozycja *Ouverture Libanaise*, która inspirowana jest libańskimi melodiami ludowymi, skalami oraz rytmami arabskimi. Od pierwszych taktów można usłyszeć w grze Pana Macieja Zakrzewskiego brawurę, łatwość techniczną, a także błyskotliwą artykulację. Wartość metronomiczna na początku utworu *Allegro molto* (ćwierćnuta=168) jest z powodzeniem zrealizowana. Otwarcie tejże kompozycji jest niezwykle motoryczne i energetyczne, spotęgowane poprzez współdziałanie nieregularnych rytmów określanych w muzyce arabskiej jako *aksak*. Skomplikowane, szybkie przebiegi rytmiczne obecne w całym utworze są nadzwyczaj dokładnie odczytane i wykonane. Interpretacja *Ouverture Libanaise* w pełni potwierdza wyjątkową wirtuozerię gry Pana Macieja Zakrzewskiego. W taktach 147-155 partia lewej ręki pełniącej rolę akompaniamentu i harmonicznego wypełnienia, brzmi zdecydowanie za słabo. Najwyraźniej żaluzja III man. niepotrzebnie została maksymalnie zamknięta.

Kolejną kompozycją zarejestrowaną na CD jest utwór *The Last Judgement*. Według Naji Hakima dzieło to obrazuje fragmenty z Ewangelii według św. Mateusza (Mt, 25, 31-46), a także zjawiska towarzyszące końcu świata oraz walki dobra ze złem (stąd przeplatane są ze

sobą cytaty fragmentów melodii *Dies Irae*, *Glorii* z *Missa de Angelis*, czy *Alleluja* z Wigilii Paschalnej). Struktura formalna kompozycji jest rozczłonkowana i tym samym stawia wykonawcę przed trudnym zadaniem polegającym na scaleniu krótkich fragmentów utworu w jedną całość. Akustyka wnętrza kościoła Św. Brygidy nie jest na tyle duża, aby aż tak przedłużać przerwy pomiędzy poszczególnymi segmentami. Tym bardziej, że instrument firmy Janusza i Zygmunta Kamińskich wyposażony jest w setzer. W mojej opinii Pan Maciej Zakrzewski miejscami przesadził w wyczekiwaniu na kolejne ogniwa dzieła. Dlatego tak ważna pod względem retorycznym pauza generalna w takcie 41 obrazująca śmierć, zupełnie traci na swojej symbolice. W taktach 171-185 znajduje się fragment nawiązujący do impresjonizmu. Fakturalnie identyczne ogniwo można znaleźć m.in. w *Méditation* z *Suite Médiévale* Jeana Langlais (nauczyciela Naji Hakima). Partia prawej ręki jest tutaj zdecydowanie zbyt jaskrawo zarejestrowana. Wykonawca mógł znaleźć lepszy kompromis rejestracyjny. Z kolei w taktach 173-185 solo w partii pedału mogło być zagrane większym legato. Nie do końca uzasadniona wydaje się być również obecność długiej pauzy pomiędzy taktami 201 a 202, której nie ma w zapisie nutowym. Natomiast we fragmencie *Véhément et très rythmé* co oznacza namiętnie, rytmicznie, wykonawca wykonuje szereg akcentowanych ćwierćnut w partii manuału niemalże dwa razy szybciej (takty 267-268 oraz 272-274). Zanika tym samym proporcja pomiędzy ósemkami a ćwierćnutami.

W uroczej niespełna 4-minutowej miniaturze *Noël nouvelet* obojowe solo prowadzone jest piękną kantyleną. Niestety dźwięk fis^{1} rażąco nie stroi. Tym samym psuje on niepowtarzalny klimat utworu.

Majestatyczne *Te Deum* grane jest przez Pana Macieja Zakrzewskiego z niezwykłym rozmachem. Interpretacja zdecydowanie przyciąga uwagę słuchacza. Niestety ponownie odstraszają głosy językowe, które nie stroją. Jest to szczególnie słyszalne w taktach 10-15, 18-25, 27-33 oraz we fragmentach fakturalnie i harmonicznie analogicznych w późniejszych przebiegach utworu. W taktach 121-138 w partii prawej ręki, wykonawca błędnie pod względem rytmicznym wykonuje trzydziestodwójki. Być może był to celowy zabieg interpretacyjny, który nie został wytłumaczony w opisie dzieła artystycznego.

Esquisses Grégoriennes jest 5-częściowym cyklem mszalnym inspirowanym melodiami chorału gregoriańskiego. Kompozytor umiejscowił poszczególne części w następujący sposób:

1. *Nos autem* – utwór przeznaczony na wejście;
2. *Ave maris stella* – ofiarowanie;
3. *Pater noster* – na przeistoczenie;
4. *Ave verum* – komunia święta;
5. *O filii et filiae* – utwór przeznaczony na wyjście, określane mianem *Pièce terminale*

Taki układ cyklu mszalnego z przeznaczeniem na konkretne momenty liturgii, został zaczerpnięty z twórczości Charlesa Tournemire'a, żyjącego na przełomie XIX i XX wieku. Jego monumentalny cykl suit mszalnych o nazwie *L'Orgue Mystique,* skomponowanych na każdą niedzielę roku liturgicznego, z pewnością stanowił dla Hakima główne źródło inspiracji. W częściach od I-IV w *Esquisses Grégoriennes* kompozytor, na wzór Tournemire'a, cytuje poszczególne melodie gregoriańskie i wplata je w język muzyczny nawiązujący do impresjonizmu. Naji Hakim nie byłby sobą, gdyby nie użył skal arabskich w tym cyklu. Przykładem jest V część suity, w której melodia *Alleluja* z hymnu *O filii et filiae* opracowany został w języku muzycznym Bliskiego Wschodu z układem rytmicznym *aksak*. Spokojne pierwsze cztery części cyklu grane są przez Pana Macieja Zakrzewskiego niezwykle śpiewnie ze sporą dozą swobody agogicznej, co jest niezbędne w tego typu muzyce. W ostatniej części omawianego cyklu wykonawca, podobnie jak w *Ouverture Libanaise*, *The Last Judgement* czy *Te Deum*, wykazuje nieczęsto spotykaną wirtuozerię oraz spontaniczność gry. Warto podkreślić doskonałe ułożenie repertuaru CD. Słuchacz może delektować się wyjątkową motoryką na przemian z kontemplacyjnymi chorałowymi fragmentami dzieł Hakima.

Ocena opisu dzieła

Opis dzieła pod tytułem *Tradycja i nowoczesność w twórczości organowej Naji Hakima. Problemy wykonawcze wybranych utworów* zawiera 230 stron i składa się ze wstępu, ośmiu rozdziałów, zakończenia, trzech aneksów, bibliografii. We wstępie Autor przedstawił genezę oraz cel pracy. W rozdziale I opisane zostały najważniejsze cechy sztuki postmodernistycznej, do której doktorant zaliczył twórczość Naji Hakima. Według Autora, w twórczości postmodernistów obecne są cytaty dzieł barokowych, romantycznych, neoklasycznych, a także elementy zaczerpnięte z muzyki ludowej lub rozrywkowej. Rozdział drugi ukazuje przemiany stylistyczne we francuskiej tradycji organowej od Césara Francka aż po czasy współczesne. Doktorant podkreślił fakt ciągłości tradycji francuskiego symfonizmu organowego przez cały XX wiek, a także początek XXI wieku. Autor ogólnie zarysowuje cechy charakterystyczne dla twórczości najważniejszych francuskich kompozytorów wyżej wymienionego okresu. W rozdziale III przytoczone zostały dyspozycje instrumentarium (bazylika Sacré-Coeur w Paryżu, kościół St. Trinité w Paryżu), z którym Naji Hakim miał do czynienia. Autor trafnie opisał estetykę brzmieniową organów Aristide'a Cavaillé-Colla. W kolejnym rozdziale IV, przedstawiona została w sposób szczegółowy sylwetka Naji Hakima, jego początki gry na organach w okresie libańskim, następnie kontynuacja edukacji muzycznej w Paryżu, a także czas związany z piastowaniem stanowiska organisty tytularnego w paryskiej bazylice Sacré-Coeur oraz w kościele St. Trinité, które to objął po śmierci Oliviera Messiaena. W rozdziale tym, Autor opisał również działalność pedagogiczną kompozytora. Rozdział V oscyluje wokół źródeł inspiracji Naji Hakima. Na podstawie przeprowadzonego przez Pana Macieja Zakrzewskiego wywiadu z kompozytorem w lipcu 2017 r., można bliżej poznać postawę Hakima wobec otaczającego go świata, w jaki sposób przekazuje on piękno

w muzyce, czym się inspirował, jak ważne jest w jego życiu pojęcie *sacrum*. W rozdziale VI, Autor dokonał ogólnej charakterystyki twórczości Hakima, która wynika z połączenia dwóch tradycji: inspiracji kulturą wschodnią oraz europejską. Obecne w jego kompozytorskiej spuściźnie skale arabskie, imitacja ćwierćtonów, nieregularne rytmy połączone z elementami muzyki witalistycznej (I. Strawiński), impresjonistycznej (C. Debussy, M. Ravel), jak również chorału gregoriańskiego, dają niepowtarzalny język muzyczny. W najobszerniejszym rozdziale VII, doktorant w nadzwyczaj wnikliwy sposób dokonał analizy wybranych utworów. Ich struktura formalna została rozłożona na czynniki pierwsze. Ważnym komponentem pracy jest rozdział VIII, w którym przedstawione zostały problemy wykonawcze w utworach wchodzących w skład dzieła artystycznego. Poruszone zostały m.in. problemy rejestracyjne, zagadnienia agogiczne, tempo rubato, problemy techniczne, a także artykulacja i frazowanie. Rozdział ten stanowi wartościowy i praktyczny przewodnik dla współczesnego wykonawcy dzieł organowych Naji Hakima.

Układ pracy jest logiczny. Proporcje pomiędzy rozdziałami zostały zachowane. Autor nie ustrzegł się błędów literowych, m.in. w nazwiskach kompozytorów, prawidłowego umiejscowienia znaków diakrytycznych i szereg innych. Bogata bibliografia opisu dzieła składa się z publikacji książkowych, artykułów polskich i obcojęzycznych (razem 66 pozycji), a także z wydawnictw nutowych oraz źródeł internetowych.

Konkluzja

Pracę doktorską Pana mgr. Macieja Zakrzewskiego oceniam jako niezwykle cenną. O wyjątkowym walorze pracy świadczy fakt, iż twórczość Naji Hakima nie została dotąd przybliżona tak szczegółowo polskiemu środowisku organowemu. Niniejszym stwierdzam, że doktorant wykazał się głęboką wiedzą teoretyczną i umiejętnościami w dziedzinie sztuk muzycznych umożliwiającymi samodzielną pracę artystyczną i dydaktyczną. W ten sposób spełnił bez zastrzeżeń wymagania art. 13 ust. 1 z dnia 14 marca 2003 roku.

Pracę doktorską Pana mgr. Macieja Zakrzewskiego przyjmuję i wnioskuję o dopuszczenie do jej publicznej obrony.

Bartosz Jakubczak

dr hab. Bartosz Jakubczak